

Nelson Mandela – 2. dio

Anders Hallengren

Revolucionarni Shakespeare

Nelson Mandela, poznat i kao *Madiba*, lider Afričkog nacionalnog kongresa koji se cijeli život borio protiv aparthejda. Proveo je u zatvoru 27 godina, a 1994. godine je izabran za predsjednika Južnoafričke Republike. "Najslavniji zatvorenik svijeta" istinski je utjelovljenje čovjekove borbe za slobodu i jednakost. Tijekom svojeg nimalo laganog života primio je mnoge nagrade i priznanja, među kojima je najvažnija Nobelova nagrada za mir iz 1993. g. Po mišljenju mnogih Mandela je osoba iz uskog kruga najutjecajnijih ljudi današnjice, cijenjeni državnik koji bez straha i suzdržavanja iznosi svoje stavove, uvijek u službi ljudskih prava.

Ako je Afrika bila izvor prosvjetljenja, europska književnost im je služila kao pokretačka sila na kojoj su temeljili svoju odvažnost i odlučnost. Posebno su izučavali djela Williama Shakespearea iz kojih su proizlazila sljedeća pitanja:

1. Nije li i njih, poput Hamleta, prevario zli vladar?
2. Nije li, poput izdajice Macbetha, južnoafrički režim također osuđen na propast?
3. Nisu li urotnici bili u pravu kad su se okomili na tiranina Julija Cezara?
4. Ovisi li budućnost o njima ili ne?
5. Imaju li hrabrosti preuzeti na sebe ovakvu odgovornost?

Jedan od letaka ANC-ove *Lige mladeži* iz 1944. g. o svemu je progovorio riječima samog Julija Cezara:

*"Nije krivica u zvezzdama,
već u nama,
ako smo prihvatili biti sluge."*

Biblija i Shakespeare pokazuju koliko su misionarske škole doista bile učinkovite. Predsjednik *Panafričkog Kongresa* Robert Sobukwe preveo je *Macbeth* na zulu jezik, a tanzanijski osloboditelj Julius Nyerere preveo je *Julija Cezara* (po kojem je kasnije dobio ime) na swahili. Shakespeare je tako postao aktivnim dijelom cjelokupne političke igre. Kad je Harold Macmillan, konzervativni premijer Engleske, održao govor u Capetownu 1960. g., strip u novinama ga je prikazao uz citat iz knjige *Julije Cezar*:

*"Oh! Oprosti mi, ti zemljo koja krvariš,
Što sam blag i krotak, prema ovim mesarima."*

Mandela, koji je uvijek opraštao, ali nije zaboravljao, spomenuo je ovaj strip u svom londonskom nastupu 1996. g. Tema zatvorskih rasprava često se odnosila na to može li se George Bernard Shaw po kvaliteti djela mjeriti sa Shakespeareom. U trenucima kada je čekao konačnu presudu nakon dugotrajnog sudskog procesa, te kada se pripremao na smrtnu kaznu koja ga

je čekala, Mandela se hrabrio citatom iz Shakespeareovog djela *Measure for Measure*:

"Budi siguran u smrt; jer smrt i život
Bit će tada slađi."

Iako su zatvorenici Robben Islanda bili kršćani, muslimani, hindusi i komunisti, umjesto Biblije, Kurana, Bhagavad-Gite ili Marxovog Kapitala izučavali su Shakespearea koji je njima bio glavna literatura. Tome je pripomoglo i stajalište uprave kaznionice koja stare drame nije smatrala opasnim. Pa ipak, Shakespeare se pokazao duboko političkim štivom. Ratnička poglavlja iz *Koriolana* ili *Henrika V.* uzbuđivala su i nadahnjivala revolucionare, a *Julije Cezar* ih je potaknuo na konačni ustanak. Sudbina im je bila jasna, a Mandelin omiljeni citat je bio:

"Prije svoje smrti kukavice bezbroj puta mru,
Junak nikada ne okusi smrt doli jednom."

Budući da su mogli slobodno proučavati klasične drame, zatvorenici Robben Islanda inscenirali su staru grčku dramu *Antigona* od Sofokla u kojoj zemaljska moć biva izazvana višim redom. U njihovoj produkciji Mandela je glumio tiranina Kreonta.

Tada je Mandela počeo razmišljati o političkom organiziranju u kontekstu dramaturgije. Jednom prilikom, u ljeto 1976. g., o tome je rekao: "Umjesto pukog opisivanja smatram poželjnim uvesti čitatelja u okruženje u kojem se drama odvija, tako da vlastitim očima može vidjeti što se događa na pozornici, da može pratiti kretanje glumaca, njihove kostime, govor i ekspresiju lica te pratiti spontane reakcije publike dok se drama pred njima razvija."

Od Henleya do Heaneyja

Još jedan izvor inspiracije Mandeli su bili stihovi viktorijanskog engleskog pjesnika Williama Ernesta Henleya (1849.-1903.). Iz desetljeća u

desetljeće nezaboravni stihovi pjesme *Invidus* (Nepobjedivi) bili su na Mandelinim usnama:

Out of the night that covers me,
Black as the Pit from pole to pole,
I thank whatever gods may be
For my unconquerable soul.

...
In the fell clutch of circumstance
I have not winced nor cried aloud.
Under the bludgeonings of chance
My head is bloody, but unbowed.

Beyond this place of wrath and tears
Looms but the Horror of the shade,
And yet the menace of the years
Finds, and shall find, me unafraid.

It matters not how strait the gate,
How charged with punishments the scroll,
I am the master of my fate:
I am the captain of my soul.

Na Robben Islandu Mandela je često recitirao ovu pjesmu naučivši tako ostale zatvorenike stihovima. Uvijek je govorio kako su ga oni na neki poseban način "ispunjavali životnom energijom". Od britanskog filozofa Bertranda Russella, utamničenog jer se protivio nuklearnom oružju, Mandela je crpio argumente za neposluš u situaciji kada se osobna savjest i građanski zakoni ne podudaraju. Ruski romanopisac i idealist Lav Tolstoj, osigurao je Kathradi i Mandeli sličnu podršku. S vremena na vrijeme, svi oni su se također identificirali s beskonačnim čekanjem protagonista u drami Samuela Becketta *U očekivanju Godota*.

Sve ovo ukazuje na jedan paradoks: naime, revolucionari su se protiv stranaca borili uz pomoć maksima velikih intelektualaca, porijeklom upravo iz onih zemalja protiv kojih su se borili. Među *Xbosa* pjesnicima Mandeli je omiljen bio Krune Mkwai (Mqhayi), čije je stihove na engleski jezik preveo Robert Mshengu Kavanagh:

"Upoznali ste nas s istinom, istinu ste nam uskratili;
Upoznali ste nas sa životom, života ste nas lišili;
Poslali ste nam svjetlost, a mi sad sjedimo u mraku;
drhtimo, u mraku neznanja na svjetlom popodnevnom suncu."

Zatvorenici su također bili nadahnuti suvremenim južnoafričkim piscima poput Nadine Gordimer, njihovog velikog simpatizera. No, nakon oslobođenja kada je osnovana nova vlada u kojoj su bivši zatvorenici obnašali dužnosti ministara, nastavili su citirati engleske pjesnike kao npr. dobitnika Nobelove nagrade Seamusa Heaneya:

"Žuđeni plimni val pravde
može se podići,
s njime nada
i povijesni stihovi."

Oslobođenje vjere

U prosincu 1999. g. *Parlament Svjetskih religija* okupio se tek treći put od 1893. g., ovom prilikom u Capetownu. Mandela, koji je trebao u to vrijeme posjetiti SAD, izmijenio je plan kako bi prisustvovao skupu jer je događaj smatrao iznimno važnim. Želio se obratiti sudionicima. U svom zaključnom govoru 5. prosinca, naglasio je posebnu važnost vjere u oslobođenju njegove zemlje, što je bilo u suprotnosti s prevladavajućom propagandom koja ga je skoro pola stoljeća prikazivala nevjernikom: "U našoj zemlji moja generacija je produkt vjerskog obrazovanja. Odrasli smo u vremenima kada je vlada ove zemlje brinula isključivo o bijelcima, koji čine manje od 15% sveukupnog stanovništva. Naše obrazovanje ih uopće nije zanimalo. U našoj zemlji su vjerske institucije, bez obzira da li se radilo o kršćanskim, muslimanskim, hinduskim ili židovskim, bile te koje su kupovale zemlju, gradile škole, zapošljavale učitelje i plaćale iste. Bez crkve, bez vjerskih institucija nikad ne bih danas bio na

ovom mjestu. Iz tog razloga sam, kada sam trebao početkom mjeseca posjetiti SAD, promijenio svoje planove. Izuzetno cijenim vjeru. Tko je u vrijeme aparthejda proveo neko vrijeme u zatvoru i svojim očima vidio surovu okrutnost čovjeka prema čovjeku, taj zna o čemu govorim. I opet su nam vjerske institucije, bez obzira kojoj religiji pripadale, davale nadu da ćemo jednog dana izaći iz pakla. Te su institucije prikupljale novac za našu djecu koja su često kao i mi odlazila u zatvor da bi jednoga dana svi oni iz tog istog zatvora izašli obrazovani, sve zbog potpore vjerskih institucija. Zato ću im uvijek biti zahvalan. **Pozivam vas da što više čitate religijske tekstove koji u osnovi svi upućuju na isto: na koji način BITI čovjek.** Sve vam ovo govorim kako biste shvatili da je javno mišljenje stvoreno oko pokreta oslobođenja potpuno netočno. Istina je drugačija: vjera je uvijek bila u samoj srži svega što smo radili."

Mandela je tom prilikom također iznio svoju viziju budućnosti: "Kao nikada do sada, u 21. stoljeću vjera će odigrati ključnu ulogu u vođenju i inspiriranju čovječanstva kako bi se ono uspjelo suočiti s novim izazovima na ispravan način."

Šarolika vlada

Ukupni svjetonazor i poglede Mandele i njegovih simpatizera, koji će kasnije (1994. g.) tvoriti ideološki centar nove administracije, oblikovali su podjednako Istok i Zapad, Europa, Azija i Afrika. Ovaj se eklekticism spojio i izmiješao s kulturnim različitostima njihove zemlje i njihovim vlastitim različitim porijeklima što je poticalo suradnju i zajedništvo. Konačni ishod te suradnje bilo je stvaranje *Rainbow Nation* (Šarolika nacija), etnički najrazličitije vlade koja je ikada postojala.

Uspješno obuzdavajući *indlovu ayipatha*, opasnog slona u obliku aparthejda, pobunjenici su konačno postigli svoj cilj i utišali neslaganje između Afrikanaca i Afikanera. U toj situaciji Mandela se borio protiv crnačke dominacije, protiv vraćanja afričkog društva u slavna davna vremena te je tražio osnivanje potpuno novog društva, multietničke

demokracije bez presedana sastavljene od različitih kultura jednakih prava.

Tako se vodstvo ANC-a sastojalo od pripadnika mnogobrojnih rasa, Indijaca, "Obojenih" i bijelaca. Na sličan način, na širokim kulturnim i političkim temeljima, stvorena je 1994. g. i nova vlada u kojoj su ministri bili crnci, bijelci, Indijci, muslimani, kršćani, komunisti, liberali, konzervativci. Osim trojice indijskih muslimana, u Mandelinoj su vladi bila i dva Hindusa. Nikad u Africi, a ni igdje drugdje u svijetu, ovakav kabinet vlade još nije viđen.

Mandelina vlada je radila na implementaciji političkog programa pripremljenog pedesetak godina ranije. Čak je moguće iznijeti i točan datum nastanka tog programa. Naime, u dokumentu pod nazivom "*The Programme of Action: Statement of Policy Adopted at the ANC Annual Conference, 17 December 1949*" još se uvijek nisu nazirali stavovi o multikulturalnosti što je izmijenjeno u *Povelji o slobodi* koju je prihvatio Narodni kongres 26. lipnja 1955. g.:

"Ljudi će imati jednaka prava, bez obzira na rasnu pripadnost, boju ili spol... Sve nacionalne skupine imat će jednaka prava!... Žene i muškarci svih rasa primat će jednaku plaću za jednaki rad..."

Ideja je eksplicitna, ali još uvijek nedovoljno razvijena u Mandelinom govoru na suđenju u procesu *Rivonia* 1963. g. kad je naglasio: "Borim se protiv dominacije bijelaca, kao i protiv dominacije crnaca. Oduvijek sam njegovao ideal demokratskog i slobodnog društva u kojem ljudi žive zajednički, u skladu i s jednakim mogućnostima." U svom govoru u Harlemu, u New Yorku, u lipnju 1990. g., tada netom oslobođeni zatvorenik ponavljao je ove iste riječi, dodavši im: "Smrt rasizmu! Slava sestrinstvu i bratstvu svih ljudi svijeta!" Osnovno načelo *ubuntu*a se do tada već raširilo izvan granica nacije, rase, vjere i spola.

Ustav Južnoafričke Republike iz 1996. g., jedan od najmodernijih i najradikalnijih u svijetu po pitanju ljudskih prava, utemeljen je na opisanoj ideologiji. Uključuje proširenu *Povelju o ljudskim pravima* koja se ističe mnogim člancima i paragrafima o jednakosti svih ljudi, kao npr.: "Država ne smije diskriminirati, bilo direktno bilo indirektno, bilo koju osobu na temelju bilo koje od navedenih karakteristika: rase, spola, trudnoće, bračnog stanja, etničkog ili društvenog porijekla, boje, seksualne orijentacije, dobi, invalidnosti, vjere, uvjerenja, kulture, jezika i rođenja." U prvom poglavlju *Temeljnih odredbi* navodi se kako su svi jezici ustvari službeni jezici, dozvoljeni za korištenje kako u vladi tako i u nacionalnoj upravi: "Službeni jezici su sepedi, sesotho, setswana, siswati, tshivenda, xitsonga, afrikaans, engleski, isindebele, isixhosa i isizulu."

U *Temeljnim odredbama* također piše da predsjednik posebnom uredbom određuje himnu republike. Mandela je tako himnom proglasio staru pjesmu revolucionara *Nkosi Sikelel' iAfrika*, koju su on i njegovi suborci pjevali sve te godine. Prvi stihovi uključuju preambulu Ustava:

Nkosi Sikelel' iAfrika
Morena boloka setjhaba sa heso
God se'n Suid-Afrika
Mudzimu fhatutshedza Afurika
Hosi katekisa Afrika
God bless South Africa.

Ciljevi obrazovanja

Ustav, koji je nadopunjen Akcijskim planom, naglašava važnost obrazovanja već spomenutog u *Povelji o ljudskim pravima*:

"Svi ljudi imaju pravo na:

1. osnovno obrazovanje, uključujući i osnovno obrazovanje odraslih;
2. daljnje obrazovanje, koje država raznim mjerama mora učiniti pristupačnim i dostupnim."

Tako se Ustav opet može sagledati kao nadopuna *Povelje o slobodi* Afričkog nacionalnog kongresa iz 1955. g.:

"Svi će ljudi imati jednako pravo koristiti svoj jezik, razviti vlastitu kulturu i običaje... Cilj obrazovanja je podučiti mlade ljude kako bi zavoljeli svoj narod i kulturu, njegovali bratstvo među ljudima, slobodu i mir. Obrazovanje mora biti besplatno, obavezno, univerzalno i jednako za svih. Više obrazovanje i tehnička izobrazba moraju biti također svima dostupni, uz pomoć državnih poticaja i stipendija temeljenih na zaslugama. Nepismenost odraslih mora se iskorijeniti opširnim državnim planom obrazovanja."

Danas ljudi mogu posjetiti *The Nelson Mandela Gateway to Robben Island Museum Heritage Services* (i zgradu muzeja koja je dovršena u prosincu 2001. g.) te brodom posjetiti kaznionicu koju je Mandela pretvorio u sveučilište. Na Robben Islandu se također nalazi i osnovna škola Robben Island, škola integracije i međunarodne svjesnosti.

Što je u imenu?

Mandela nikada nije želio da se mjesta nazivaju njegovim imenom. Rijetke iznimke su škole i obrazovne institucije kao *Nelson Mandela School of Medicine* u Durbanu, srednja škola *Dr. Nelson Mandela* u Western Capeu, *Nelson Mandela School* u Njemačkoj osnovana 1984. g., ili pak *Nelson Mandela School of Public Policy and Urban Affairs* u Baton Rougeu, SAD.

Vrlo značajna karakteristika koja nam govori o njegovoj brizi za buduće generacije je osnivanje zaklade *Nelson Mandela Children's Fund* u koju je on sam uplaćivao trećinu svoje plaće u periodu od pet godina.

Zaključak

U ovom tekstu vidimo kako život jednog izvanrednog pojedinca dostiže svoje ispunjenje i pretvara se u viziju nacije. Nadahnut mnogih utjecajima, podjednako svojim osobnim nasljeđem kao i primjerima drugih revolucionara, pa čak i književnicima svojih ugnjetavača, Nelson Mandela je oblikovao viziju čovječanstva koja obuhvaća sve ljude i postavlja primjer ostatku svijeta.

U priopćenju norveškog odbora za dodjelu *Nobelove nagrade za mir* 1993. godine koji je odlučio nagraditi Nelsona R. Mandelu i Frederika Willema de Klerka, naglašeno je kako je njihovo postignuće posebno obzirom da su "nastojali pomiriti Južnu Afriku, namjesto vraćanja na stare rane prošlosti". Odbor je također naglasio da je Južnoafrička Republika u prošlosti bila simbolom rasnog ugnjetavanja, te da mirno ukidanje aparthejda "pokazuje kako je mirno rješavanje sličnih dubokih sukoba drugdje u svijetu ipak moguće."

U svom govoru na dodjeli Nobelove nagrade Nelson Mandela je ukazao na organski svjetonazor već iznesen u manifestu 1944. g., nazivajući se pukim predstavnikom milijuna ljudi na Zemlji koji **"znaju da povrijediti pojedinca znači povrijediti svih"**, ideju koja se nalazi u korijenima filozofije *ubuntu*.

Copyright: Mick Yates
Material drawn from <http://www.leader-values.com>
Uredio: Marko Laučić
Lektura: Sanjin Lukarić
Prijevod: Cleo - jezici i informatika, Zagreb

